

Дармостук Є.Ю.

Вихователь-методист,

*КЗ «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 6 комбінованого типу»
Криворізької міської ради*

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

Сьогодні творча особистість, спроможна створювати, управляти, пропонувати нові теорії, нові технології, нові напрямки розвитку, знаходити шляхи виходу зі складних нестандартних ситуацій. Тому забезпечення кожній людині можливості використання свого творчого потенціалу є одним із пріоритетних.

Дитяча творчість, за твердженням багатьох дослідників, відзначається своєрідністю – характеризується як «творчість для себе». Особливістю цієї творчості є те, що дитина у творчій праці самовдосконалюється, змінюється на краще, здобуває нові знання, набуває вміння й навички, отримує життєвий досвід (Н. О. Ветлугіна, Г. С. Костюк, В. Т. Кудрявцев, В. С. Юркевич). Поступово ця «творчість для себе» починає слугувати іншим. Тобто дитина, пізнаючи себе, починає розуміти навколишній світ, застосовувати набуте раніше, удосконалювати докільця, творити красу.

Мета статті – на основі аналізу сучасних наукових досліджень окреслити особливості впливу соціального середовища на формування творчої особистості дитини дошкільного віку.

Людина розвивається, формується як творча особистість протягом усього свого життя. У цьому процесі поєднуються, тісно переплітаючись, впливи зовнішнього середовища, спадковості та виховання.

Велике значення у формуванні творчої особистості дошкільника має соціальне середовище.

Соціальне середовище утворюють соціальні групи, які безпосередньо чи опосередковано впливають на людину (сім'я, дитячий садок, школа, позашкільна установа, двір, товариства однолітків, засоби масової інформації та ін.).

У соціальному середовищі людина соціалізується – засвоює соціальний досвід, цінності, норми, установки, активно залучається до системи соціальних зв'язків, самостійно знаходить шляхи найефективнішого самовизначення в суспільстві. При цьому дитина не тільки залежить від середовища, а й сама є активною, діяльною істотою.

Особливу роль у розвитку творчої особистості дитини в дошкільний період відіграють люди, що її оточують, передусім батьки. Дошкільник стає самостійнішим, більш незалежним від дорослих, розширюються та ускладнюються його взаємини з оточенням, а це відкриває йому значні можливості для глибшого самоусвідомлення, оцінювання себе та інших. Отже, розвиваються його самосвідомість і самооцінка.

На думку П. Торренса, для виявлення й розвитку творчих здібностей дитини важлива підтримка оточення і, в першу чергу, батьків та інших дорослих. Сім'я здатна як розвинути, так і знищити творчий потенціал дитини ще в дошкільний період [8, с. 111].

Досліджуючи вплив родини на формування творчої особистості, психологи виділяють наступні параметри сімейного виховання:

- гармонійність – негармонійність відносин між батьками та дітьми;
- творча – нетворча особистість батьків як взірць для ідентифікації;
- спільність або відсутність захоплень в інтелектуальній сфері;

– очікування батьків по відношенню до дитини [7, с. 87].

В дослідженнях Гетцельса й Джексона виявлено, що рівень матеріального становища сім'ї не відіграє особливої ролі в формуванні творчої особистості дитини. Більш суттєвий вплив чинить професія батьків, їх соціальний статус й позиція по відношенню до дітей. В таких родинах заохочується інтелектуальна зацікавленість дитини, надається значна свобода у виборі інтересів, стимулюється інтелектуальна діяльність і створюються умови для прояву індивідуальних особливостей [4, с. 323]. Нерідко креативні діти настільки захоплюються своїми особливими інтересами, що поведінка їх стає ексцентричною. Незвичні вчинки й поведінку дітей батьки повинні сприймати як цікаві, багатообіцяючі і не показувати свою роздратованість, незадоволеність. Сприйняття й цінності такої дитини значно відрізняються від тих, що властиві їх одноліткам. Креативна дитина потребує розуміння й підтримки дорослих і родина повинна забезпечити їй психологічний захист, зміцнити саморозуміння й самосприйняття.

Американський психолог Дж. Гауен надає цілу серію корисних порад батькам, які переймаються розвитком творчих здібностей дитини. Він зазначає, що в родині потрібно підтримувати необхідну для творчості атмосферу, допомагати дитині долати непорозуміння з боку дорослих, негативну реакцію ровесників. «Чим ширше ми відкриваємо можливості для конструктивної творчості, – говорить Дж. Гауен, – тим більш щільно затуляються клапани деструктивної поведінки. Дитина, яка позбавлена позитивного творчого виходу, може направити свою творчу енергію в зовсім небажаному напрямку» [8, с. 120].

Дослідження впливу родинного середовища на розвиток творчих здібностей дитини виявили декілька чинників, що зумовлюють високі показники креативності (по тесту П. Торренса). До них належать: наявність у дитини вибору, можливість емоційного самовираження, позитивне відношення оточуючих до її дослідницької активності, підвищення самооцінки з боку дорослих, зменшення вимог до неї та покарань [7, с. 82].

Для творчої самореалізації необхідні психологічна свобода і психологічна безпека. Батьки повинні навчити дитину відстоювати свої оригінальні погляди, долати непорозуміння оточуючих, розвивати мотивацію досягнення, ціннісні орієнтації, що дозволяють реалізувати творчі рішення. Відсутність креативності, на думку спеціалістів, частіше за все є наслідком авторитарної, жорсткої системи виховання, що подавляє структури власного «Я» дитини, які здатні протистояти тиску середовища. Особливо небезпечно, коли це відбувається до першого народження особистості, приблизно в трьохрічному віці.

В зв'язку з цим варто згадати точку зору Д. Б. Богоявленської, яка вважає, що основною умовою розвитку креативності є розвиток особистості дитини. У дітей з високим рівнем креативності до 7 років практично сформовані найважливіші характеристики особистості – позитивне відношення до себе і оточуючого світу, розвинена рефлексія; діти з середнім та низьким рівнем креативності мають середній та низький рівень розвитку особистісних якостей [7].

Значний вплив на формування творчої особистості дошкільник має дитячий садок.

На заняттях і в повсякденному житті дошкільники перебувають у стані творчості, тобто створюють оригінальні продукти своєї діяльності – малюнки, вироби з глини, пластиліну, паперу, конструкції з будівельного матеріалу, добирають рими до слів, складають вірші. Але новизна цих витворів є суто суб'єктивною. Це вкотре вказує на відмінність дитячої творчості від дорослої [8].

Щоб покращити ставлення дошкільника до навколишнього світу, треба знайти з ним порозуміння. Цьому допомагають різні форми дослідницької діяльності, її пошуковий, творчий характер. Розв'язання проблеми спочатку є невимушеною діяльністю, яка поступово захоплює дитину, надихає її до пошуку,

експериментування, що, зазвичай, призводить до досягнення позитивних результатів. Така легкість у розв'язанні проблем пояснюється відсутністю в дошкільника потреби створювати суспільно цінний продукт, а також внутрішньої критики, яка притаманна дорослій людині. Незаангажованість дитячого мислення, невимушеність, розкутість стають причиною легкого включення дошкільника у процес розв'язання творчих завдань [4, с. 34].

У дослідженнях низки психологів (В. У. Кузьменко, О. В. Проскура, Г. А. Урунтаєва та інші) доведено, що пригадування дітьми подій недалекого минулого та прогнозування майбутнього виводить дошкільника за межі ситуації, у якій він знаходиться, допомагає оцінити власні вчинки та їх значущість і перспективність у подальшому житті. У процесі таких ситуацій діти починають усвідомлювати, що життя людини складається зі взаємопов'язаних подій, які можливо заздалегідь спланувати і самотужки змінювати. На основі прогнозування індивідуально значущих подій дошкільники вчать оцінювати власні вчинки у часовому вимірі, усвідомлюють значення власної поведінки та її вплив на життєві процеси, винаходять нові моделі поведінки, стилі спілкування, способи вирішення проблемних ситуацій для покращення життя в цілому.

Отже, здатність дошкільників до наочного просторового моделювання є важливим чинником активізації процесу розв'язання творчих і винахідницьких завдань, проблемних ситуацій, допомагає розвинути самоконтроль.

На думку багатьох дослідників, для покращення диференційованого сприйняття дітьми предметів та явищ навколишнього середовища доцільно застосовувати спостереження [3; 6; 7]. За допомогою спостереження в дітей формуються власні судження, більш розгорнені уявлення про взаємозалежності явищ навколишньої дійсності, розвивається здатність розрізняти особливості предметів, визначати їх якості та властивості, причинно-наслідкові зв'язки, що, у свою чергу, сприяє формуванню впевненості дошкільника у власних силах і діях, викликає почуття задоволення, посилює переконання, підвищує самооцінку. Це сприяє спонтанному вияву творчості дошкільника.

Ефективним чинником розвитку творчої особистості дитини дошкільного віку, на думку В.У. Кузьменко, є ігрові ситуації [3]. З цією метою дослідниця радить застосовувати такі ігрові ситуації: «На що схоже?», «Відгадай, що це?», «Відгадай на дотик (в піску)», «Що можна з цим зробити?», «Чим це було раніше?», «Перетвори фігури на різні предмети», «Для кого буде це?» тощо. У процесі організації таких ситуацій діти спроможні розглянути окремі елементи предметів та явищ, співвіднести їх між собою, відгадувати, уявляти, завершувати зображення, фантазувати, висловлювати власну думку, пропонувати різні способи застосування предметів [3].

У Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку в Україні «Я у світі», а саме – в розділі «Креативний розвиток» – зазначено, що спілкуючись з природою, освоюючи рукотворний світ, налагоджуючи спілкування з різними людьми, спостерігаючи за собою, старший дошкільник охоче бере на себе роль дослідника, відкривача та створювача нового, експериментатора, раціоналізатора, фантазера, вигадника [1]. Водночас молодший дошкільник імпровізує з фарбами, олівцями, глиною, пластиліном, готовими аплікативними формами, будівельним матеріалом, музичними рухами специфічними образами, охоче займається словотворчістю.

Тому серед найважливіших завдань креативного розвитку дошкільників у програмі визначено такі:

- збагачувати практичний і теоретичний досвід дитини;
- надавати їй можливість самовизначитися, виявляти творчу ініціативу, здійснювати самостійні вибори, приймати рішення, варіювати зміст і форму виконання завдання;

- заохочувати до досліджень та експериментування;
- виховувати потребу в нових враженнях;
- створювати сприятливі умови для становлення креативності як базової якості особистості [1].

Відчутний вплив на формування творчої особистості мають засоби масової інформації (телебачення, радіо, преса) як компоненти соціального оточення. Правильно організована інформація про значущі події, процеси, явища в суспільстві виховує у підростаючого покоління свідоме, відповідальне ставлення до життя, сприяє його духовному збагаченню, формуванню активної життєвої позиції. Разючим є і згубний вплив інформації, яка пропагує патологічні, сумнівні цінності, стандарти поведінки, що негативно впливають на ще не сформовану свідомість молодшої людини. З огляду на це педагоги повинні допомагати їй правильно оцінювати побачене, почуте чи прочитане.

Таким чином, важливими чинниками розвитку творчої особистості дитини дошкільного віку визначаємо такі: наявність сприятливого психологічного клімату в дошкільному навчальному закладі та в родині (атмосфери визнання, поваги, свободи), необхідного обладнання і матеріалів для творчості, соціально-емоційних (відчуття захищеності, безпеки) і розвивально-інтелектуальних (завдань творчого характеру) компонентів [6].

Дотримання педагогічними працівниками програмових завдань щодо креативного розвитку дошкільників, прояв власної творчості та педагогічної майстерності сприятимуть комплексному вирішенню питання розвитку творчої особистості дитини дошкільного віку.

Список використаних джерел:

1. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. – СПб., 2002.
2. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб.: Питер, 2009. – 448 с.
3. Кузьменко В. У. Развитие индивидуальности дитини 3-7 років: монографія / В. У. Кузьменко. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. – 354 с.
4. Левин А. А. Воспитание творчества / А. А. Левин. – М.: Знание, 1977. – 64 с.
5. Маляко В.О. Чи можна навчити творчості // Обдарована дитина. – 1998. – № 2. – С. 3
6. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку « Я у Світі » / О. Л. Кононко, З. П. Плохій, А. М. Гончаренко та ін. – К.: Світич, 2009. – 208 с.
7. Николаева Е.И. Психология детского творчества. – СПб.; Речь, 2006.
8. Одаренные дети: Пер. с англ. / Общ. ред. Г.В. Бурменской, В.М. Слущкого. – М.: Прогресс, 1991. – 376 с.
9. Психология творчества / под ред. Я. А. Пономарева. – М.: Педагогика, 1990. – 224 с.
10. Художественное творчество в детском саду / под ред. Н. А. Ветлугиной. – М.: Просвещение, 1974. – 170 с.
11. Федотова Т. В. Основні підходи до проблеми розвитку креативності особистості // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – № 9. – С. 60-65.